

การแก้ปัญหาความยากจนเชิงพุทธ : กรณีศึกษาชุมชนเกษตรกรรม ตามศาสตร์พระราชา

The Buddhist Approach to Poverty Reduction : A Study of Agricultural Community Based on King's Philosophy

บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว, เทพประวิณ จันทร์แรง

Buaswan Junpundao, Thepprawin Chanreang

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

สยาม ราชวัตร

Sayam Ratchawat

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

Corresponding Author, E-mail: buaswan.jun@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีในการแก้ปัญหาความยากจน 2) เพื่อศึกษากระบวนการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชา 3) เพื่อวิเคราะห์การแก้ปัญหาความยากจนเชิงพุทธของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชา การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม จากชุมชนเกษตรกรรมภายใต้การดำเนินงานของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ในหลวงรัชกาลที่ 9

ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวคิดและทฤษฎีในการแก้ปัญหาความยากจนประกอบด้วยกรอบนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ควบคู่กับการลดความเหลื่อมล้ำ แนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์ และการพึ่งตนเองด้วยสัมมาชีพ 2) กระบวนการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชา เกิดจากการประยุกต์ใช้หลักการทรงงานของในหลวงรัชกาลที่ 9 ใน 3 ประการคือ (1) การ

ทำความเข้าใจภูมิสังคมของตนเอง (เข้าใจ) (2) การวิเคราะห์ชุมชนของตนเอง (เข้าถึง) (3) การพัฒนาแก้ไขความยากจนของตนเอง (พัฒนา) 3) การแก้ปัญหาความยากจนเชิงพุทธของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชา เกิดจากการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักอริยสัจ 4 ในการทำความเข้าใจสาเหตุของความยากจน หลักสันโดษ 3 ในการยกระดับคุณภาพชีวิตด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และหลักทฤษฎีภูมิทัศน์ 4 บารณาการกับการใช้ทฤษฎีบันได 9 ขั้น ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

คำสำคัญ : การแก้ปัญหาความยากจนเชิงพุทธ, ชุมชนเกษตรกรรม, ศาสตร์พระราชา

Abstract

This research article focused on 1) to study the concept and theories to solve the problem of poverty, 2) to study the process to solve the poverty problem of agricultural communities according to the King's Philosophy and 3) to analyze the Buddhist approach to poverty reduction of the agricultural community based on the King's Philosophy. This study was a qualitative research with in-depth interviews, participant observation and group discussions from agricultural communities under the operation of the Royal Initiative Project of King Rama IX.

The research found that 1) the concept and theories to solve the problem of poverty; depend on adopting the principles of Sufficiency Economy Philosophy for a vital element of the National Economic and Social Development Plan, and create to reduce inequalities, the concept of Buddhist economics and ways to self-reliance and livelihood 2) the process to solve the poverty problem of agricultural communities based on the King's Philosophy, achieved by applying to work tips of King Rama IX in 3 way : (1) understanding one's social landscape (Understanding) (2) analyzing one's own community (Accessibility) (3) Developing one's own poverty (Development) and 3) the Buddhist approach to poverty reduction of the agricultural community based on the King's Philosophy, achieved by applying

to Buddhist principles of as: the principle of Four Noble Truths to understand the causes of poverty, the principle of Santosa to improve quality of life according to Sufficiency Economy, and the principle of Ditthadhammikattha to integrate the role of 9 levels of development for local economy.

Keywords: Buddhist Approach to Poverty Reduction, Agricultural Community, King's Philosophy

บทนำ

แม้ว่าประเทศไทยมีอัตราการส่งออกในภาคการเกษตรสูงเป็นอันดับต้นของโลกก็ตาม แต่เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงประสบปัญหาความยากจน ซึ่งไม่สอดคล้องกับการเติบโตของตัวเลขจีดีพี (GDP : Gross Domestic Products) ในทิศทางที่เพิ่มขึ้นแต่อย่างใด สิ่งที่น่ากังวลคือสถานการณ์ความผันผวนทางเศรษฐกิจที่เกิดจากผลกระทบของสภาวะโลกร้อน (Climate Change) ซึ่งโครงการสิ่งแวดล้อมขององค์การสหประชาชาติยังได้คาดการณ์ไว้ว่า ภาคการเกษตรของประเทศไทยอาจได้รับผลกระทบและความเสียหายจากภัยแล้งและน้ำท่วมรุนแรงมากถึงร้อยละ 55 ใน พ.ศ. 2623 ทั้งนี้จากรายงานในปี 2558 พบว่า เกษตรกรไทยราว 1.6 ล้านคนมีหนี้สินรวมกันกว่า 380,000 ล้านบาท และข้อมูลสถิติจากทั่วโลกค้นพบว่าปัญหาหนี้สินเรื้อรัง เป็นสาเหตุสำคัญในการตัดสินใจฆ่าตัวตายของเกษตรกร(มูลนิธิมั่นพัฒนา, 2561: 158–171)

ทั้งนี้รายงานผลของโครงการติดตามความคืบหน้า และประมวลผลการดำเนินงานของประเทศต่างๆ ในรอบปีต่อการบรรลุ SDGs ทั้ง 17 ข้อ ซึ่งระบุว่าไทยตอบสนองต่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนอยู่ในอันดับที่ 40 จาก 162 ประเทศ ด้วยคะแนน 73 ส่วน คะแนนเฉลี่ยระดับภูมิภาคอยู่ที่ 65.7 คะแนน ซึ่งดูเหมือนว่าการขจัดความยากจนในประเทศไทย จะประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี โดยสามารถบรรลุเป้าหมายได้ถึง 100 คะแนนเต็ม แต่ข้อมูลของธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท) กลับระบุว่าสถานการณ์หนี้ครัวเรือนปี 2562 ยังคงขยายตัวต่อเนื่องจนกระทั่งไตรมาส 3 และมียอดคงค้างหนี้ครัวเรือนในไตรมาส 4/2561 คิดเป็นสัดส่วนถึง 78.6% ต่อ GDP ซึ่งข้อมูลดังกล่าวไม่สามารถสะท้อนถึงดัชนีความอยู่ดีมีสุขของประชาชนในภาพรวมได้ (ประชาชาติธุรกิจ, 2562: 4)

เนื่องด้วยผลกระทบจากการเป็นหนี้และความยากจน เป็นบ่อเกิดแห่งความทุกข์ของมนุษย์ทุกเชื้อชาติศาสนา แม้ในทางพระพุทธศาสนาที่ได้กล่าวถึงทุกข์ของความยากจนไว้ในอินสุตร (องคก. (ไทย) 22/8/364-367) ดังนี้... “ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ความเป็นคนจนก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโภคคามในโลก แม้การกู้ยืมก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโภคคามในโลก แม้การรับใช้ดอกเบี้ยก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโภคคามในโลก แม้การทวงก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโภคคามในโลก แม้การติดตามก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโภคคามในโลก แม้การจองจำก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโภคคามในโลก ด้วยประการฉะนี้ ฯ”... ซึ่งคงไม่มีมนุษย์ผู้ใดที่ปรารถนาความยากจน

ในทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความสุขอย่างแท้จริง เพราะถึงแม้ชีวิตกำลังประสบความทุกข์จากความยากจน แต่ก็สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขเช่นกัน เรื่องความสุขหรือการมีสุขภาวะองค์รวมถือว่าเป็นเรื่องสำคัญของมนุษย์ทุกคน ซึ่งพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลายได้กล่าวออกมาเหมือนอย่างเป็นคำประกาศว่า “**สุสุข วัต ชีวาม**” โดยตรัสถึงการปฏิบัติต่อความสุขไว้ 4 ประการคือ 1) ไม่เอาทุกข์ทับถมตนที่มีได้ถูกทุกข์ท่วมทับ 2) ไม่ละทิ้งความสุขที่ชอบธรรม 3) ไม่สยบหมกมุ่น (แม้) ในความสุขที่ชอบธรรมนั้นนั้น และ 4) เพียรพยายามทำเหตุแห่งทุกข์ให้หมดสิ้นไป(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป อ ปยุตฺโต), 2549: 242)

สำหรับการทำเหตุแห่งทุกข์ให้หมดสิ้นไปจากปัญหาความยากจนในประเทศไทยนั้น ได้รับพระเมตตาจากการดำเนินโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ซึ่งในปัจจุบันมีจำนวนทั้งสิ้น 4,810 โครงการกระจายไปทุกพื้นที่ชุมชน (ข้อมูลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: 2562) ด้วยเป้าหมายสำคัญเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพลกนิกรที่มีฐานะยากจน ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาแต่ดั้งเดิม การทรงงานของพระองค์จึงมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาคความยากจนและการพัฒนาคุณภาพชีวิต ดังแสดงในพระบรมราโชวาทเมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2535 มีความว่า “...ถ้าประชาชนทุกคนมีความเป็นอยู่ที่ดีแล้ว ความสงบและความเจริญย่อมจะเป็นผลก่อเกิดตามมาอย่างแน่นอน จึงอาจพูดได้ว่า การพัฒนาคือการทำสงครามกับความยากจน เพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชนโดยตรง...” พระองค์ทรงมุ่งขจัดความยากจนในทุกมิติและทุกรูปแบบ ทั้งยังเน้นการสร้างความสุขระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และ สิ่งแวดล้อม ซึ่งถือเป็นการพัฒนาที่เอื้อเพื่อต่อกันอย่างเป็นองค์รวมสู่การยกระดับความอยู่ดีมีสุขของประชาชนชาวไทย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การแก้ปัญหาความยากจนเชิงพุทธ: กรณีศึกษาชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชา” จึงมุ่งศึกษาข้อมูลจากชุมชนภายใต้การดำเนินงานของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ 9 ซึ่งในอดีตเคยประสบปัญหาจากความยากจนแต่สามารถพลิกฟื้นชีวิตและชุมชน จนกลายเป็นแหล่งเรียนรู้หรือชุมชนต้นแบบได้ในปัจจุบัน ซึ่งผู้วิจัยคาดหวังว่าองค์ความรู้ต่าง ๆ นั้น จะสามารถนำไปบูรณาการอย่างมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาชุมชนเกษตรกรรมและพื้นที่ชนบท ร่วมกับหน่วยงาน ชุมชน วัด และขยายผลต่องานวิจัยในลำดับต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีในการแก้ปัญหาความยากจน
2. เพื่อศึกษากระบวนการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชา
3. เพื่อวิเคราะห์การแก้ปัญหาความยากจนเชิงพุทธของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชา

ระเบียบวิธีวิจัย

1) รูปแบบการศึกษา

เป็นการศึกษาโดยใช้กระบวนการวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบกับการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม

2) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษาวิจัย ประกอบด้วยชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศาสตร์พระราชา สมาชิกจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนด้านเกษตรอินทรีย์

โดยมีกระบวนการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างสำหรับงานวิจัยนี้ใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive sampling) มีเกณฑ์คัดเลือกตามคุณสมบัติที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยด้านงานพัฒนาชุมชน ระบบเกษตรกรรม งานศาสตร์พระราชา ดังนี้

กลุ่ม 1. ประกอบด้วย 1) ชาวบ้าน : ที่มีรายได้อยู่ในเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานในปี 2559 ถึง 2561 เฉลี่ยสูงกว่า 30,000 บาทต่อคนต่อปี 2) ผู้นำชุมชน : ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่น ในด้านเศรษฐกิจ

สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ได้รับการยอมรับนับถือจากผู้คนในชุมชนและจากบุคคลภายนอก ประกอบกับการได้รับรางวัลต่างๆ ด้านการพัฒนาชุมชน 3) ประชาชนชาวบ้าน : ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการพัฒนางานด้านเกษตรกรรมในชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้นแบบหรือศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนด้านเกษตรทฤษฎีใหม่ 4) เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน : ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยการนำองค์ความรู้จากโครงการหลวงไปถ่ายทอดและประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมในพื้นที่ รวมจำนวน 15 คน

กลุ่ม 2. ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศาสตร์พระราชา : ซึ่งเป็นบุคคลตัวอย่างในด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการเกษตรตามแนวพระราชดำริ มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนและสังคม รวมจำนวน 6 รูป/คน

กลุ่ม 3. สมาชิกจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนด้านเกษตรอินทรีย์ จำนวน 5 คน รวมทั้งสิ้น 26 รูป/คน

3) วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล ตามลำดับดังนี้

(1) ทำหนังสือแจ้งความประสงค์ขออนุญาตในการเข้าใช้พื้นที่ชุมชน โดยประสานงานกับผู้นำชุมชนในแต่ละชุมชน และชี้แจงถึงความเป็นมา วัตถุประสงค์งานวิจัย และขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยทำการติดต่อกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ(Key Informants) เพื่อบันทึกหมายวัน เวลา และสถานที่ เพื่อทำการเก็บข้อมูลภาคสนามตามที่กำหนดไว้

(2) ลงพื้นที่เพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม

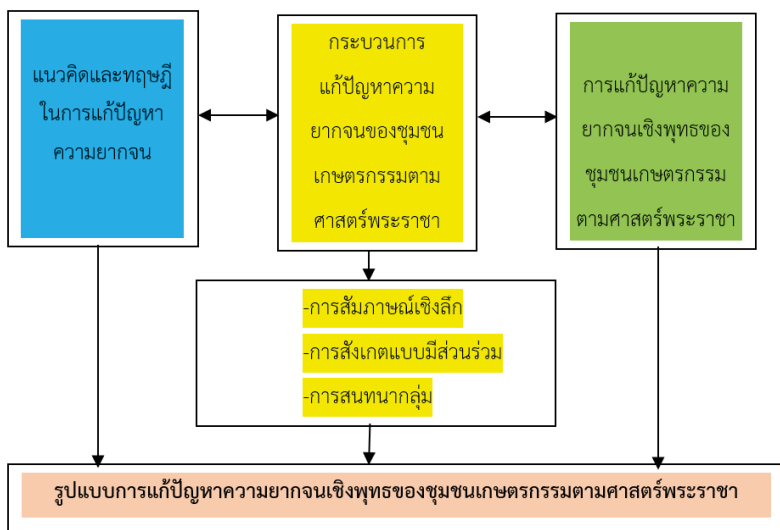
(3) ดำเนินการตามขั้นตอนในวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดนัดไว้จนครบทุกประเด็น โดยขออนุญาตใช้วิธีการจดบันทึก การบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์ และการบันทึกภาพ

(4) ดำเนินการรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากเอกสาร หนังสือ รายงานวิจัย และคู่มือการวิจัยชุมชน ที่สำคัญอย่างเป็นระบบตามขั้นตอน

4) การวิเคราะห์ข้อมูล

(1) การวิเคราะห์ข้อมูล (Content Analysis) ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการศึกษาภาคเอกสารและการศึกษาภาคสนามจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม โดยทำการประมวลผล เรียบเรียงวิเคราะห์ อภิปรายและสรุปผล เพื่อเขียนงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการทราบ

กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

ผลการวิจัย

1) แนวคิดและทฤษฎีในการแก้ปัญหความยากจน

แนวคิดและทฤษฎีการแก้ปัญหความยากจน คือแนวทางหรือนโยบายการในการบรรเทาความทุกข์จากความยากจน เนื่องจากสภาพปัญหาของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชาทั้ง 3 แห่ง มีลักษณะคล้ายกันคือ พื้นที่ทำการเกษตรมีจำกัด มีการแผ้วถางป่าและทำไร่เลื่อนลอย พื้นที่เป็นที่ราบเชิงเขาเพาะปลูกพืชได้จำกัดชนิดและปริมาณ เป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว สภาพป่าไม้และป่าต้นน้ำมีความแห้งแล้ง ไม่มีแหล่งกักเก็บน้ำขนาดใหญ่ การขนส่งสินค้าเกษตรห่างไกลจากตัวเมือง ซึ่งลักษณะความยากจนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นคนจนเชิงกายภาพ คือมีที่ดินทำกินน้อย ไม่มีเงินออม ไม่มีทรัพย์สิน ได้รับค่าจ้างต่ำ และยังเป็นกลุ่มคนจนเรื้อรังคือ มีสภาพความเป็นอยู่แร้นแค้น ขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน การศึกษาไม่เกินระดับประถมศึกษา

การน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ควบคู่กับการลดความเหลื่อมล้ำ แนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์ และการพึ่งตนเองด้วยสัมมาชีพ ช่วยบรรเทาผลกระทบจากความยากจนทั้งเชิงโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจ ทั้งนี้กระบวนการแก้ปัญหต้องอาศัยกลไกขับเคลื่อนอย่างมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพความเข้มแข็งของชุมชน

2) กระบวนการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์

พระราชา

กระบวนการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชา เกิดจากการประยุกต์ใช้หลักการทรงงานของในหลวงรัชกาลที่ 9 ใน 3 ประการคือ 1) การทำความเข้าใจภูมิสังคมของตนเอง (**เข้าใจ**) 2) การวิเคราะห์ชุมชนของตนเอง (**เข้าถึง**) 3) การพัฒนาแก้ไขความยากจนของตนเอง (**พัฒนา**) การดำเนินงานของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชาในพื้นที่ทั้ง 3 ชุมชน ล้วนเกิดจากการศึกษาวิเคราะห์ในสภาพปัญหาต่างๆ เช่น สภาพดินเป็นหิน กรวด มีหน้าดินตื้น ไม่เหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์ต่อการเกษตรกรรม บรรยากาศมีสภาพแห้งแล้ง ขาดความชุ่มชื้น เกิดไฟไหม้ป่าบ่อยครั้ง ปริมาณน้ำธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำก็มีปริมาณน้อย และไม่มีการเข้ามาถือครองใช้ประโยชน์โดยชุมชน ขาดความอุดมสมบูรณ์ต่อการเพาะปลูก พื้นที่มีสภาพถูกทิ้งร้าง ป่าไม่มีสภาพเสื่อม รวมทั้งมีการบุกรุกตัดไม้ใช้ประโยชน์โดยชุมชน

การบริหารจัดการชุมชนเกษตรกรรมภายใต้การดำเนินงานของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งในอดีตเคยประสบปัญหาจากความยากจน ในแต่ละชุมชน จึงได้น้อมนำแนวพระราชดำริมาประยุกต์ใช้ด้วยหลักการทรงงานของในหลวงรัชกาลที่ 9 เรียกว่าหลักการ “**เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา**” ซึ่งเป็นขั้นตอนในกระบวนการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ สำหรับงานพัฒนาเชิงพื้นที่และการพัฒนาชุมชนเพื่อการคุณภาพชีวิตสู่ความอยู่ดีมีสุข โดยมุ่งเน้นการพัฒนาประสิทธิภาพผลผลิตการเกษตรและการเพิ่มมูลค่าจากฐานความรู้ ผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาและส่งเสริมอาชีพแก่เกษตรกร เพื่อให้มีทางเลือกในการประกอบอาชีพและรายได้มากยิ่งขึ้น โดยพัฒนาการปลูกพืชแบบเดิมหรือพืชเชิงเดี่ยวสู่การส่งเสริมการปลูกแบบใหม่ เช่น พืชผักในโรงเรือน ไม้ผลเมืองหนาว

3) การแก้ปัญหาความยากจนเชิงพุทธของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์

พระราชา

การแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชา เกิดจากการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น **หลักอริยสัจ 4** ในการทำความเข้าใจสาเหตุของความยากจน **หลักสันโดษ 3** ในการยกระดับคุณภาพชีวิตด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และ**หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ 4** บูรณาการกับการใช้ทฤษฎีบันได 9 ขั้น ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

หลักอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ การยอมรับถึงสภาพความทุกข์ที่เกิดขึ้นจริงกับชีวิตว่ามีอะไรบ้าง เช่น การขาดแคลนปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานอย่างมีคุณภาพชีวิตที่ดี การมีหนี้สินที่ไม่สามารถผ่อนชำระคืนได้ **สมุทัย** การวิเคราะห์ถึงสาเหตุแห่งความยากจนคืออะไร เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ทางใจจากความยากจนเกิดจากอะไร ต้องยอมรับความผิดพลาดหรือข้อบกพร่องของตนเองก่อน จึงค้นหาสาเหตุจากปัจจัยภายนอกมาร่วมด้วย **นิโรธ** การหาหนทางแห่งความพ้นทุกข์ การหลุดพ้นจากความทุกข์ยากลำบากทางกายและทางใจ จากความอดอยากหิวโหย จากการเป็นหนี้ ด้วยความวิริยะอุตสาหะ ความพากเพียรสูงสุด ฝ่าฟันความรู้และหนทางแห่งการประกอบอาชีพที่มั่นคง ด้วยการมีสติ มีกัลยาณมิตรคอยนำให้กำลังใจ **มรรค** คือหนทางที่จะนำไปสู่ความพ้นทุกข์จากความยากจนทั้งทางกายและทางจิตใจ

หลักสันโดษ 3 คือ ยถาลาภสันโดษ การยินดีตามที่ได้ที่มีที่เป็น การรู้จักความพอดีและพอใจในสถานการณ์นั้น และใช้สิ่งที่มีอยู่นั้นให้เพียงพอและเกิดประโยชน์ **ยถาพลสันโดษ** การยินดีตามกำลัง ตามความรู้ความสามารถที่มีในการประกอบอาชีพและการเลี้ยงชีพ **ยถาสารูปสันโดษ** การยินดีตามสมควรแก่สภาพแวดล้อมต่างๆ ปัจจัยสนับสนุนในการดำเนินชีวิตด้วยความพอเพียง

หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ 4 คือ อุฏฐานสัมปทา การมีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต **อารักขสัมปทา** การเก็บรักษาโภคทรัพย์ด้วยความขยันหมั่นเพียร หรือตามคำพูดที่ว่า หาเก่ง ไม่เท่า เก็บเก่ง นั่นเอง **กัลป์ยาณมิตตตา** การคบคนดีเป็นมิตรทั้งในชีวิตส่วนตัวและชีวิตการทำงาน ช่วยส่งเสริมให้ชีวิตพบกับความปรกติสุข **สมชีวิตา** การรู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย เลี่ยงชีวิตแต่พอดี

อภิปรายผล

แนวคิดและทฤษฎีในการแก้ปัญหาความยากจน ประกอบด้วยการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ควบคู่กับการลดความเหลื่อมล้ำ แนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์ และการพึ่งตนเองด้วยสัมมาชีพ แนวทางดังกล่าวนี้สอดคล้องกับแนวทางการสร้างความสุขด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง(พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอุ้น) และคณะ, 2558: 262) ซึ่งเห็นว่าชุมชนและองค์กรได้ให้ความสำคัญกับการสร้างเสริมศีลธรรมและคุณธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมไทยทุกระดับ โดยมุ่งพัฒนาคนและสังคมที่มีความสุขในการดำเนินชีวิตตาม

แนวทาง ดังนี้ 1) พัฒนาด้านจิตใจให้มีนิสัยพอเพียง 2) การฝึกจิตใจให้เข้มแข็ง มีสติปัญญาในการใช้ชีวิต 3) การปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างจริงจัง 4) การพัฒนานให้เป็นคนดี เป็นต้น

กระบวนการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชา เกิดจากการประยุกต์ใช้หลักการทรงงานของในหลวงรัชกาลที่ 9 ใน 3 ประการคือ 1) การทำความเข้าใจภูมิสังคมของตนเอง (เข้าใจ) 2) การวิเคราะห์ชุมชนของตนเอง (เข้าถึง) 3) การพัฒนาแก้ไขความยากจนของตนเอง (พัฒนา) เช่น การจัดตั้งตลาดซื้อขายสินค้าเกษตรของชาวบ้านที่ผลิตได้ การจัดตั้งธนาคารประชาชนเพื่อเสริมประสิทธิภาพในการผลิต(ปรีชา ปาโนรัมย์ และคณะ, 2552: 724) ซึ่งหลักการทรงงานเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา สอดคล้องกับหลักสำคัญในการสร้างชุมชนต้นแบบของการเรียนรู้ใน 5 ขั้นตอน คือ 1) การสร้างความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจชุมชนและพัฒนาวิสาหกิจชุมชน 2) เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่เน้นการเรียนรู้นอกห้องเรียน 3) รักษาและเสริมสร้างศักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ภายในชุมชน 4) สร้างสมดุลของการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และ 5) สร้างเครือข่ายและความร่วมมือในการเชื่อมโยงองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น (ไพโชค ปัญจะ, 2556: 204-214)

การแก้ปัญหาความยากจนเชิงพุทธของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชา เกิดจากการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักอริยสัจ 4 ในการทำความเข้าใจสาเหตุของความยากจน สอดคล้องกับการวิเคราะห์ในเรื่องความยากจนด้านสถานการณ์ชุมชน ปัญหา และสาเหตุ เพื่อให้เกิด ความเข้าใจและรับรู้ นั้น มีเทคนิคสำคัญอีกประการหนึ่งคือ แนวคำถามที่ประยุกต์จากหลักอริยสัจ 4 ใน 4 ประการ คือ 1) ทุกข์ของคณายกจนและครอบครัวที่ทำให้เกิดความยากจนมีอะไรบ้าง 2) สาเหตุแห่งทุกข์ในแต่ละเรื่องมาจากอะไร 3) เป้าหมายในการแก้ปัญหาคืออะไร และ 4) วิธีการหรือแนวทางการแก้ปัญหา คณายกจนอย่างไร (สมพันธ์ เตชะอธิก, ธนากร ผินสุ่ และจุติมาพร พลพงษ์, 2560: 7-12)

การยกระดับคุณภาพชีวิตด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ควรยึดหลักสันโดษ 3 คือเมื่อตนได้สิ่งใดมาแล้วก็ควรมีความยินดี มีความพอใจในสิ่งที่ตนได้มา ดังนี้ 1) ยถาลาภสันโดษ คือ การยินดีตามที่ได้ ยินดีตามที่พึงได้ 2) ยถาพลสันโดษ คือ ยินดีตามกำลัง 3) ยถาสารูปสันโดษ คือ ยินดีตามสมควรและหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ 4 บุรณการกับการใช้ทฤษฎีบันได 9 ขั้น ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน สอดคล้องกับการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหความยากจน

ในสังคมไทยด้วยหลักปฏิบัติตน 7 ประการ คือ 1) เน้นการพึ่งตนเอง 2) เน้นการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท 3) เน้นอธิษฐาน 4) เน้นการดำเนินชีวิต 5) เน้นการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น พยายามละกิเลสและความโลภ 6) การเน้นความซื่อสัตย์สุจริต 7) มีความละเอียดและเกรงกลัวการกระทำ ซึ่งสามารถนำมาบูรณาการและประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง (พระอริการัตศเทพ ฐานโกโร, 2559: 68)

องค์ความรู้จากงานวิจัย

จากการข้อมูลจากชุมชนภายใต้การดำเนินงานของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินในหลวงรัชกาลที่ 9 ซึ่งในอดีตเคยประสบปัญหาจากความยากจนแต่สามารถพลิกฟื้นชีวิตและชุมชนได้จนกลายเป็นแหล่งเรียนรู้หรือชุมชนต้นแบบได้ในปัจจุบัน สำหรับการแก้ไขปัญหาความยากจนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้นคนในสังคมและชุมชนด้านต่าง ๆ นั้น การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาซึ่งผูกพันเกี่ยวข้องกับวิถีของสังคมไทยเป็นอย่างมาก โดยนำมาบูรณาการองค์ความรู้ร่วมกับองค์ความรู้ตามศาสตร์พระราชา จะสามารถแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างมีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน ผู้วิจัยจึงสามารถสรุปรูปแบบการแก้ปัญหาคความยากจนของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชาได้ ดังนี้

พันธกิจ	ยุทธศาสตร์	แนวคิดและทฤษฎี การแก้ปัญหาคความยากจน
1. งานป้องกันและปราบปรามการบุกรุกพื้นที่ป่า 2. งานปลูกจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อม 3. งานส่งเสริมอาชีพนอกภาคการเกษตร 4. การส่งเสริมเกษตรอินทรีย์	1. การสร้างความเข้าใจภูมิสังคมของชุมชน 2. การป้องกันและรักษาพื้นที่ป่าชุมชน 3. การฟื้นฟูแหล่งน้ำและระบบนิเวศ 4. การพัฒนาและแปรรูปสินค้าการเกษตร 5. การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการเกษตร 6. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม	พุทธศาสตร์ : 1. หลักอริยสัจ 4 2. หลักสันโดษ 3 3. หลักทฤษฎีมกัถตละประโยชน์ 4 4. หลักอิทธิบาท 4 ศาสตร์พระราชา : 1. หลักการเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา 2. หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 3. แนวคิดบันได 3 ขั้น 4. ทฤษฎีบันได 9 ขั้น

สรุป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การแก้ปัญหาความยากจนเชิงพุทธ: กรณีศึกษาชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชา” ผู้วิจัยมีความเห็นว่า แนวคิดและทฤษฎีในการแก้ปัญหาความยากจน ประกอบด้วยการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ควบคู่กับการลดความเหลื่อมล้ำ แนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์ และการพึ่งตนเองด้วยสัมมาชีพ ซึ่งหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้หมายรวมเฉพาะด้านการเกษตรเศรษฐกิจหรือการเงินเท่านั้น แต่ครอบคลุมรอบด้านเพื่อนำไปสู่ชีวิตที่พอเพียงมีความสุข อยู่ดีมีสุข ซึ่งเป็นความพอเพียงทั้งทางความคิด คำพูด และการกระทำ ด้วยแนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์ที่สามารถแก้ปัญหาความยากจนที่ต้นเหตุได้ คือ การลดความต้องการหรือความทะยานอยาก โดยให้มีความรู้จักประมาณในการบริโภค และบริโภคเท่าที่จำเป็นอย่างมีคุณภาพ บริโภคเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นการบริโภคสินค้าและบริการด้วยปัญญาการส่งเสริมอาชีพและรายได้ เพื่อยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิต ให้สามารถยืนหยัดพึ่งตัวเองได้อย่างยั่งยืน

กระบวนการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชา ด้วยการประยุกต์ใช้หลักการทรงงานของในหลวงรัชกาลที่ 9 ใน 3 ประการคือ 1) การทำความเข้าใจภูมิสังคมของตนเอง (เข้าใจ) 2) การวิเคราะห์ชุมชนของตนเอง (เข้าถึง) 3) การพัฒนาแก้ไขความยากจนของตนเอง (พัฒนา) และการน้อมนำองค์ความรู้ตามศาสตร์พระราชาในด้านต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาชุมชนที่เกิดขึ้นในด้านกายภาพตามสภาพภูมิประเทศ สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ครอบคลุมในด้านดิน น้ำ ป่า สิ่งแวดล้อม สุขภาพ การประกอบอาชีพ พลังงาน การจราจร เทคโนโลยี เป็นต้น เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของราษฎรให้สามารถพึ่งตนเองได้และอยู่ดีกินดีมีความสุข องค์ความรู้ของศาสตร์พระราชาจึงนับเป็นมรดกของแผ่นดินไทยที่ควรศึกษารักษา สืบสาน และต่อยอด สมดังพระราชปณิธานของในหลวงรัชกาลที่ 10 ซึ่งพสกนิกรชาวไทยทุกคนควรน้อมนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต และพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดความอยู่ดีมีสุขได้อย่างยั่งยืน

การแก้ปัญหาความยากจนเชิงพุทธของชุมชนเกษตรกรรมตามศาสตร์พระราชา ด้วยการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักอริยสัจ 4 ในการทำความเข้าใจสาเหตุของความยากจน หลักสันโดษ 3 ในการยกระดับคุณภาพชีวิตด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ 4 บูรณาการกับการใช้ทฤษฎีบันได 9 ขั้น ในการ

พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ให้เกษตรกรสามารถข้ามพ้นความยากจนให้เข้มแข็งยั่งยืนและอยู่ดีมีสุขได้ โดยการสร้างความตระหนักรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งจะทำให้เกิดพลังแห่งความสามัคคีสู่การพัฒนาและขับเคลื่อนชุมชนแบบองค์รวม ในด้านวิถีการเกษตร วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมถึงการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

- มหาวิทยาลัยเกษตรราชวิทยาลัย. (2535). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มูลนิธิมั่นพัฒนา. (2561). **คู่มือแห่งการทำธุรกิจยุคใหม่ที่ใส่ใจความยั่งยืน : ธุรกิจการเกษตรกับความยั่งยืน**. Agribusiness. กรุงเทพมหานคร: มปป.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่) และคณะ. (2558). การสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดความสุขของประชาชนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป อ ปยุตโต). (2559). **แนวคิดสุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์.
- พระอธิการพิศเทพ ฐานาโร. (2559). พุทธธรรมกับการแก้ปัญหาความยากจนในสังคมไทย. **วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์**. 1(3), 68.
- ไพโชค ปัญจะ. การสร้างชุมชนต้นแบบของการเรียนรู้. **วารสารธรรมศาสตร์**. 32(3), 204-214.
- ปรีชา ปาโนรัมย์ และคณะ. (2552). การพัฒนารูปแบบบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาความยากจน กรณีศึกษาบ้านโคกใหญ่ หมู่ 9 ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองจังหวัดบุรีรัมย์. **วารสารวิจัย มข**. 14(8), 724.
- สมพันธ์ เตชะอธิก, ธนากร ผินสุ่ และจุติมาพร พลพงษ์. (2560). **คู่มือแก้ไขปัญหาคความยากจน**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. สนับสนุนการโดยมูลนิธิมั่นพัฒนา: หจก.ขอนแก่นการพิมพ์.
- หนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ, (18 กันยายน, 2562). **ข้อมูลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ - สำนักงาน กปร**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.rdpb.go.th/rdpb/projectData/index.htm>. [1/7/2019].